



Ball de Novençans de Begues

Begues

Ubicació

Comarca: Baix Llobregat

Coordenades:

Latitud: 41.33023

Longitud: 1.92471

UTM Est (X): 410019

UTM Nord (Y): 4575974

Classificació

Número de fitxa 08020 - 17

Àmbit: Patrimoni immaterial

Tipologia Música i dansa

Estil / època: Contemporani

Segle XIX

Estat de conservació Dolent

Notes de conservació: El ball ha desaparegut.

Protecció Inexistent

Accés Obert

Ús actual: Sense ús

Titularitat Pública

Autoria de la fitxa Oriol Vilanova

Data de registre de la fitxa: dj., 04/06/2009 - 02:00

Descripció

Ball que es practicava en les festes de Carnestoltes. Del ritual seguit en aquestes festes, va derivar una munió de danses i disfresses que no es practiquen en cap altre moment de l'any. D'aquestes danses figuren els balls de novençans, entre molts d'altres. A Begues l'organització de les Carnestoltes corria a càrrec dels joves del poble, que escollien dos d'entre ells, el novençà i la novençana, que eren els que portaven el pes de tota la gresca, els quals encarnen l'essència de la festa constituint-se en el personatge de Carnestoltes. Els

xicots del poble voltaven per tota la població ballant el ball de novençans i fent una capta de queviures. Entre els queviures solien abundar ous, fruites, carn de porc, especialment cansalada i botifarra, i vi moscatell. Cap als anys '20 del segle XX, l'antropòleg i folklorista Joan Amades va descriure així el ball de novençans de Begues: "La fadrinalla de Begues formava una colla presidida pel novençà i la novençana, dos minyons que simulaven ésser una parella, vestida grotescament. Voltaven per tota la població, ballant de casa en casa, i per les pagesies foranes. Ballaven obligadament al so de flabiol i cornamusa, i mentre voltava la colla, no era permesa l'actuació de cap altre instrument. Formaven la colla tots els fadrins del poble, els quals no podien abandonar-la per res sense el consentiment dels esquellotaires, o sia, els esparriots, que anaven carregats d'esquelles i duïen una espasa de fusta com a signe d'autoritat. Anaven a fer una capta i una ballada per les masies aïllades del terme. (...)"

Observacions:

(Continuació història)

A finals del mes de novembre de 1980 en Ricard Casals i en Jordi Cruanyes van anar per primer cop a Begues per intentar saber quelcom més de les colles de cornamusaires o sacaires a Catalunya. Amb la seva recerca es va poder recuperar i recopilar bona part del ball de novençans de Begues. La seva tasca van poder-la elaborar a través, principalment, de tres informadors: en Pepet de les Planes (1898-1996); en Josep Viñas de cal Quico, nét d'un cornamusaire; i en Ramon Guasch, descendent d'un sacaire del segle XIX. En Casals i en Cruanyes van arribar a Begues seguint la pista deixada per Joan Amades en l'article "La cornamusa a Catalunya", publicat al número 343 de la Revista Musical Catalana l'any 1932: "El cornamusaire Francesc Pasqual forma cobla amb un flabiolaire i timbaler anomenat Tupí, també natural i veí de Begues, boscater i comerciant en llenyes i fuster, d'edat aproximada a la del seu company (uns seixanta anys), anomenat Joan Pasqual. Tots dos són completament ignorants en música i analfabets. Aquests són els dos darrers representants de l'antiga cobla rústega en tot Catalunya que nosaltres sapiguem".

Aquesta cobla rústega és una forma reduïda de la cobla de tres quartans: una cornamusa, un flabiol i tamborí i una tarota o tiple. Això és, quatre instruments tocats per tres músics en una agrupació que arrenca de la primitiva cobla de ministrers del Renaixement (segles XV-XVI) per fer música a l'aire lliure en els balls de plaça i que en el nostre país ha evolucionat cap a la cobla actual utilitzada per ballar les sardanes llargues i els balls locals. Un dels més antics sacaires que coneixem a Begues podria haver estat en Jaume Petit i Milà (1807-1876), que el 1850 decideix construir la seva casa a la Rabassa morta, coneguda encara per Cal Sacaire.

A principis del segle XX i fins als anys '30, com a tants pobles de Catalunya, van existir dues colles Begues vinculades a dos locals o entitats que corresponien als dos partits o tendències polítiques: el d'esquerres de Cal Pere Vell i el de dretes del Petit Casal.

La colla del Petit Casal era formada pel Viu, sacaire, i el Tupí, flabiolaire i timbaler, que és la colla que va conèixer en Joan Amades. En Josep Badell (1850-1923), el Viu, tocava el sac o cornamusa i era insolfejat. En Joan Pasqual (1888-1968), el Tupí, va tocar el flabiol i el timbal fins l'any 1953-54 a l'edat de 69 anys. La colla de Cal Pere Vell era constituïda pel tons, cornamusaire, i el Dimas, flabiolaire i timbaler. En Dimas Tutusaus (1870-1922) sonava a més del flabiol i el timbal, l'acordió. En Francesc Pasqual i grau (1880?-1965) el Tons, era pastor de cabres, pagès i fabricava i venia escombres de canya. Era masover de Mas Traval, i després del Mas Roig. Tocava un sac amb una bossa vermella. Les fustes del sac "grall i bordó- les havia comprades a un vell cornamusaire de Cervelló, segons diu Amades. Va tocar fins als 70 anys, però al final només amb el grall sol, sense la bossa ni les cames (bordons). Era músic d'oïda, sense antecedents musicals. Tocava el Ball de Novençans per Carnestoltes, i acompanyava algun cop, sol i amb el grall de la cornamusa, les caramelles. Anava a tocar també a la Festa Major de Sitges el Ball dels Cercolets. L'any 1923, en desaparèixer dos d'ells, el Viu, cornamusaire del Petit Casal, i el Dimas, flabiolaire i timbaler de Cal Pere Vell, es van refondre les dues colles, quedant la parella formada pel tons amb la cornamusa, i el Tupí amb el flabiol i timbal. El 8 de febrer de 2002 es va fer la presentació al poliesportiu de Begues

del nou ball de novençans que s'havia ballat a Begues anys enrera.

Història

Dels novençans més antics que hi ha referència són en Ricard Romagosa i Vinyes i en Conrad Escofet i Trepat, que feren de novençans als anys trenta fins a l'esclat de la Guerra Civil en què es deixaria de ballar per raons òbvies. Als anys quaranta i cinquanta es recuperaria la dansa, en aquesta ocasió alguns dels novençans que ballaren foren en Josep Maria Fañanàs, l'Isidre Ventura, en Jaume Rabell "Martí", en Marcel Ventura i en Joan de Cal Vaques.

El novençà duia uns picarols a les cames per fer sonar quan ballava, i l'altre xicot, el que feia de novençana, es disfressava com a representació d'una fadrina a festejar. Tots dos es vestien grotescament i esdevenien el centre de tota la festa. Sabem també que als anys '20, gràcies al testimoni de fotografies, el novençà i la novençana es disfressaven d'arlequins.

Quan s'arribava a una casa, mentre es feia el ball de novençans, algú de la colla s'escapava de la rotllana, una pràctica habitual era escapolar-se tot donant un cop a un dels esquellotaires. Era llavors que els guardians de la colla l'havien de perseguir, enxampar-lo i retornar-lo a la colla. Els esquellotaires anaven equipats amb un garrot de fusta que simulava una espasa i alhora anaven carregats amb sorolloses esquelles penjades. Sembla ser també que en alguna ocasió, tot i no poder contrastar-ho en fotografies, algun garrot dels esquellotaires duia un clau a la punta, entre algunes especulacions podria ser per la seva versemblança amb una espasa, per amenaçar el que s'escapava, o bé per marcar amb una creu a aquelles cases que no contribuïen a la capta de queviures. L'escapat s'havia d'amagar per no ser trobat pels esquellotaires, havia d'aconseguir tornar a la rotllana sense que l'enxampessin, si ho aconseguia no li passaria res, en canvi, si els esquellotaires l'atrapaven podria ser garrotejat, lligat o bé era jutjat. El càstig, per exemple, podria ser fer-lo ballar tot sol al ball de tarda davant de tot el poble. Es tractava, al capdavant, de fer gresca, passar-s'ho bé i fer riota amb el novençà i la novençana. Als anys '50 del segle XX es varen tocar diverses peces: el Ball de Novençans, dit també de Jovençans -, el Valset i una tercera peça que podia variar. Per preparar la dansa, els novençans havien d'assajar durant força dies abans per ballar el dia de Carnestoltes. En primer lloc es ballava el Ball de Novençans en que la colla de fadrins feien una rotllana encerclant la parella de novençans que ballarien enmig. En la primera part de la peça ballaven el novençà i la novençana un davant de l'altre, seguint la música i canviant de lloc; la novençana sempre puntejava i el novençà marcava els passos tot saltironejant. En la segona part de la peça, coneguda també com "la tira", els novençans ballaven giravoltant agafant-se pel braç. En aquesta part també ballaven els xicots de la rotllana seguint la música i anant d'un cantó a l'altre. Després del Ball de Novençans tot seguit es ballava el Valset, en que els novençans, simulant ésser una parella s'agafaven per ballar a ritme de vals. La música del "Vals-jota de Begues" s'ha pogut recuperar gràcies al senyor Marcel Ventura, el qual va fer de novençana l'any 1952. En alguns anys també es va toca una tercera peça, que molt probablement fou la avui anomenada Tornaboda de Viladecans, segons els senyors Jaume Gustems i Josep M^a Ventura Fañanàs. Segons recorda el senyor Gustems, els novençans també feien un passeig enmig de la rotllana. El ball de novençans es va ballar fins als anys '40 i '50 a Begues, però a mitjans d'aquella dècada ja es deixaria de ballar, sobretot per causa de la desaparició dels músics, el Tons i el Tupí. L'any 1979 es va intentar recuperar el ball, però des d'aleshores ençà no s'havia tornat a ballar.

Bibliografia

SÀNCHEZ, Francesc (2002): "Per Carnestoltes, ball de Novençans. Una llarga tradició popular de dansa i gresca", dins L'EIXARMADA, núm. 8, abril de 2002, p. 3-7.